

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VI/2012

Саша Шмуља
 Андреја Марић
 Универзитет у Бањој Луци

УДК 821.163.41.09
 DOI 10.7251/FIL1206253S

О КРИТИЧКОМ ИЗДАЊУ ЦЕЛОКУПНИХ ДЕЛА ДЕСАНКЕ МАКСИМОВИЋ

Максимовић, Десанка (2012), *Целокупна дела*, Београд: Задужбина „Десанка Максимовић“ – ЈП Службени гласник – Завод за уџбенике.

за оне који су само срцу
 верна паства
 Десанка Максимовић

Објављивањем *Целокупних дела* Десанке Максимовић успјешно је окончан вишегодишњи пројекат за који су заслужни у првом реду научни радници окупљени у Задужбини која носи име велике српске пјесникиње, а српска књижевност је богатија за још једно критичко издање. Проф. др Слободан Ж. Марковић био је предсједник великог научног тима и координатор обимног научног посла, управљајући капиталним пројектом који је, и поред свих тешкоћа, обављен у континуитету, компетентно и успјешно. Поред проф. Марковића у Приређивачком одбору били су окупљени најбољи познаваоци књижевног стваралаштва Десанке Максимовић и истакнута имена српске науке о књижевности: академик Радован Вучковић, проф. др Станиша Тутњевић, проф. др Душан Иванић, проф. др Миодраг Сибиновић, проф. др Бошко Сувајцић, проф. др Бојан Ђорђевић, проф. др Александра Вранеш, др Ана Ђосић Вукић, др Нада Мирков Богдановић, Зорица Ивковић Савић и Радован Поповић, док проф. др Љубица Ђорђевић и проф. др Живан Живковић нису доживјели да *Целокупна дела* којима су дали

велики допринос буду објављена. *Целокупна дела* су урађена према начелима за израду критичких издања (САНУ), а у складу са специфичностима и карактеристикама књижевног дјела Десанке Максимовић (о чему су дате подробне напомене). Најављено је и дигитално издање које ће бити објављено на сајту Народне библиотеке Србије и Задужбине „Десанка Максимовић“. Уредник цијелог подухвата, проф. др Станиша Тутњевић, у тексту написаном поводом објављивања овог импозантног комплекта, нагласио је да је *пројекат израде цјелокупних дјела Д. Максимовић досад код нас најобимнији и најсложенији колективни научни и културни подухват ове врсте*. Свој научно-издавачки карактер овај пројекат је испунио у сарадњи са Службеним гласником и Заводом за уџбенике, а резултат је преко осам и по хиљада страна *Целокупних дела*. Ваља напоменути и да је својеврсну претходницу овом издању представљао успјешно окончан посао на изради и издавању критичког издања збирке *Тражим помиловање* које је приредио Станиша Тутњевић (2005).

Целокупна дела садрже десет обимних томова у оквиру којих су заступљене по двије или више књига. Основна структурна јединица у концепцији свих десет томова јесте збирка, односно засебно издање, а унутар томова, те у књигама на које се неки од томова дијеле, поштован је хронолошки редослијед. Приређивачи су синхроно обављали посао, полазећи од првог издања, пратећи доступне аутографе, верзије објављиване у периодичним публикацијама и оне штампане у засебним издањима, те у досадашњим сабраним и изабраним дјелима. Целокупна дела заснивају се на посљедњој верзији сваког текста ауторизованој за живота Десанке Максимовић, али су пажљиво забиљежене и све варијанте. У сваком тому налазе се детаљне опште и посебне напомене у којима су објашњени приређивачки принципи критичког издања и њихова реализација у пракси, као и други елементи научно-критичке апаратуре, рјечник мање познатих ријечи, попис извора и скраћеница, регистри наслова пјесама и првих стихова, те регистри културно-историјских, географских, религијских, митолошких, поетских, личних имена, имена ликова и других појмова.

Рана поезија Десанке Максимовић отвара први том *Целокупних дела*, који обухвата двије књиге. Прву је приредила Љубица Ђорђевић и она доноси пјесникињине прве поетске кораке, настајале у периоду од 1920. до 1936. године. Ради се о збиркама које су се и у неколико ранијих издања сабраних дјела Десанке Максимовић налазиле обавезно на почетку, вољом саме ауторке: *Песме* (1924), *Зелени витез* (1930), *Гозба на ливади* (1932) и *Нове песме* (1936). Додате су им и пјесме ван збирки, до сада објављиване једино у периодичним публикацијама, у већ поменутом временском интервалу. Другу књигу овог тома приредио је Радован Вучковић, захва-

тивши оне збирке (као и пјесме ван збирки) које су настајале у драматичном историјском периоду, од 1936. до 1951. године: *Песник и завичај* (1946), *Ослобођење Цвете Андрић* (1945), *Отаџбина у првомајској поворци* (1949) и *Отаџбино, ту сам* (1951).

У другом тому, који је приредио Станиша Тутњевић, објављене су двије књиге поезије Десанке Максимовић из, сасвим сигурно, њеног најплоднијег и најзначајнијег стваралачког периода. Прва књига садржи збирке из периода између 1950. и 1969. године: *Пролеће у Загребу из Изабраних песама* (1950), *Мирис земље* (1955), *Заробљеник снова* (1960), *Говори тихо* (1961) и *Тражим помиловање* (1964), као и пјесме ван збирки. Друга књига садржи збирке из периода између 1969. и 1979. године: *Немам више времена* (1973), *Летопис Перунових потомака* (1976), *Песме из Норвешке* (1976), *Ничија земља* (1979), те такође пјесме ван збирки. У овом периоду изашла су и *Сабрана дела* Десанке Максимовић у издању Нолита, 1969. године, у чијем приређивању је учествовала и сама пјесникиња, па је и концепт овог тома *Целокупних дела* великим дијелом ослоњен на та ауторска рјешења.

Круг Десанкиних пјесничких остварења затвара трећи том који садржи двије књиге. Душан Иванић је приређивач прве, у којој су мјесто нашле збирке објављиване од 1979. године, па до пјесникињине смрти 1993. године: *Слово о љубави* (1983), *Међаши сећања* (1983), *Сајам речи* (1987), *Михољско лето* (1987), *Памтићу све* (1988), *Небески разбој* (1991) и *Зовина свирала* (1993). Посебну цјелину чине пјесме које нису уврштене у засебне збирке, а настајале су у позним годинама живота Десанке Максимовић. Друга књига, коју су приредили Живан Живковић и Бојан Ђорђевић, освјетљава мање познат сегмент Десанкиног стваралаштва, одно-

сно њену хаику поезију, коју је почела да ствара тек 1988. године. Јапанска древна поезија нашу пјесникињу је заносила превасходно због њене наглашене сликовитости. У ову књигу уврштене су све хаику пјесме које је објавила за живота, распоређене у четири цјелине, од којих се прва може читати и као својеврсна поема: „Озон завичаја“ (према истоименој збирци из 1990. године), „Додатак Озону завичаја“ (пјесме објављене само у часописима), „Дечји разговори“ (према истоименом циклусу из књиге *Србија, велика тајна*, 1991) и „Додатак Дечјим разговорима“ (пјесме објављене само у сарајевском издању *Дечјих разговора*, 1991).

Четврти том је приредила Ана Ђосић Вукић, а у првој књизи садржи романе *Отворен прозор* (1954), *Бунтован разред* (1960) и *Не заборавити* (1969), те у другој књизи збирке приповједака *Лудило срца* (1931), *Како они живе* (1935), *Страшна игра* (1954), *Хоћу да се радујем* (1965), као и приповијетке ван збирки. Ријеч је о романима и приповијеткама које жанровски нису у оквиру Десанкиног стваралаштва посвећеног дјечи. Ова врста њене прозе карактеристична је по томе што је претрпјела не баш повољну критичку рецепцију, а и сама Десанка се према њој односила веома критично и самозатајно, не придајући својим прозним остварењима једнак значај као поетским. То показује и чињеница да, за разлику од поезије, њена проза ни изблиза није прештампована ни објављивана као што су њене пјесничке књиге. У напоменама су дати уобичајени критички, књижевноисторијски, али и поетички путокази унутар прозног опуса Десанке Максимовић.

Приређивачки посао на изради петог тома повјерен је Нади Мирков Богдановић. Овдје су обухваћени Десанкини прозни текстови, тематски и жанровски разноврсни, штампани у периоду између 1927. и 1991. године, а

настајали као резултат њеног више-деценијског учешћа у различитим облицима јавног, књижевног, културног и друштвеног живота. Ради се о студији *Јованка Орлеанка* (1929), путописним књигама *Празници путовања* (1972) и *Снимци из Швајцарске* (1978), те о разним прозним текстовима који су објављивани у периодици или као прилози у књигама, који су за ову прилику први пут сакупљени и објављени у оквиру једног издања, и то разврстани у следеће жанровске, односно тематске цјелине: „Текстови о књижевности“, „Аутобиографски списи“, „Репортаже“, „Беседе“, „Пригодне изјаве и чланци“, „Анкете“ и „Апели (колективно потписани)“. Посебну цјелину представљају есејистички текстови из рукописне заоставштине који су били доступни, а који се тематски уклапају у концепт ове књиге.

У шестом тому су Десанкине пјесме за дјецу. Приређивачи Слободан Ж. Марковић и Зорица Ивковић Савић у овај том су уврстили пјесме које су ушле у шесту књигу *Сабраних песама* (1985), као и оне које нису уврштене у овом издању. Тачније, ради се о пјесмама из збирки *Река помоћница* (1950), *Ветрова успаванка* (1954), *Пролећни састанак* (1954), *Росна руковет* (1955), *Шумска љуљашка* (1959), *Чудо у пољу* (1961), *Сунчеви поданици* (1962), *Птице на чесми* (1964), *Златни лептир* (1967), *Дете у торби* (1977) итд., као и о пјесмама објављеним у периодичним публикацијама. Приређивачи су се суочили с бројним сложеним питањима у вези с критичким издањем поезије за дјецу, којој је Десанка била нарочито посвећена и коју је писала током цијелога свог стваралачког вијека, при чему је активно узела учешће и на приређивању издања *Сабраних песама* и *Сабраних дела*.

Десанкино прозно стваралаштво за дјецу смјештено је у седми том *Целокупних дела*, који су, као и шести, приредили Слободан Ж. Марковић и Зорица

Ивковић Савић. У оба ова тома у приређивачким пословима накнадно им се придружио и Бошко Сувајџић. Седми том подијељен је на четири цјелине, од којих прва обухвата прозу за дјецу која није ушла у шесту књигу *Сабраних дела* Десанке Максимовић из 1969. године, друга обухвата прозу која је ушла у ту књигу, засебну цјелину чини прозно стваралаштво за дјецу објављивано у периодичним публикацијама у периоду од 1927. до 1971. године, као и роман *Прадевојчица* (штампан првобитно 1970. године), а завршна цјелина је, заправо, додатак у којем је штампана *Шева небесница*, постхумно објављено дјело Десанке Максимовић (1998). Иако се ради о прозном опусу, ваља нагласити да је Десанка у свој прозни текст често уносила стихове, па су неки од њих и објављивани као засебне пјесме.

Осми и девети том садржи Десанкине сабране и систематски представљене преводе бројних пјесама, а приређивач је био Миодраг Сибиновић. У осмом тому заступљени су преводи с бугарског и словеначког језика, а у деветом с других словенских и неких несловенских језика. У напоменама је скренута пажња на све специфичности Десанкиног преводилачког манира, при чему се нарочито издваја чињеница да је српска пјесникиња преводила с бројних словенских и несловенских језика као и да је њен креативни удио у тим преводима изузетно значајна поетичка одредница. Поред тога, њени преводи имају изразит културноисторијски значај, али и интерлитерарни с обзиром на чињеницу да су се пјесници које је Десанка преводила на својеврстан начин реванширали и у својим књижевним срединама преводили њену поезију. Будући да је Десанка највише преводила са словенских језика као и неких несловенских, приређивач се определио да у осмом и деветом тому посебне цјелине именује на следећи начин: „Поезија Јужних Сло-

вена“ (осми том), те „Поезија Источних Словена“, „Поезија Западних Словена“ и „Поезија несловенских народа“ (девети том). Девети том садржи Десанкине преводе руских, украјинских, бјелоруских, пољских, чешких, словачких пјесника, те преводе дјела несловенских пјесника, азербејџанских, грузијских, јерменских, летонских, литванских, норвешких, француских итд.

Десети том садржи *Библиографију дела Десанке Максимовић 1920–1971*, коју је приредила Љубица Ђорђевић, као и *Библиографију дела Десанке Максимовић 1972–2011*, те *Рукописну заоставштину Десанке Максимовић* које је приредила Александра Вранеш. Овај том садржи и *Животопис Десанке Максимовић (Песникиња душе Србије)*, који је написао Радован Поповић.

Једна од првих промоција *Целокупних дела* Десанке Максимовић одржана је крајем октобра 2012. године на Филолошком факултету у Бањој Луци, гдје је још једном потврђено да и академска заједница значајно партиципира у настојањима да се критички сврсисходно и свечано обиљеже значајни и актуелни догађаји у српској књижевности. На тај начин се потврдило да је Бања Лука, уз Београд и Ваљево, дио управо оног „троугла“ у којем се пјесникиња најбоље осјећала. Овдје се неизоставно треба присјетити једног изузетно племенитог Десанкиног геста у изразито драматичном ратном периоду, готово непосредно пред њено упокојење. Два издања њене најбоље збирке *Тражим помиловање*, седмо и осмо по реду, појавила су се 1993. године, а једно од њих објавио је издавач „Слово“ из Бање Луке. У књизи се наша и пјесникињина напомена, као својеврсна духовна задужбина и лирски тестамент: „Одобравам да се моја збирка ‘Тражим помиловање’ штампа у хуманитарне сврхе, код издавача ‘Слово’ у Бањалуци. Ауторски хонорар намењујем фонду ратне сирочади у Републици

Српској. Десанка Максимовић. Београд, 29. 1. 1993. године.“

Резултати тимског рада у оквиру пројекта издавања *Целокупних дела* представљају примјер и узор у српској науци о књижевности, гдје су и пројекти махом претворени у низ индивидуалних похода на бодове научне компетенције и гдје неријетко нема слуха за научне и критичке подухвате сличног значаја и сличних размјера. Иако је критичко издање цјелокупних дјела једног писца елементарни предуслов за сваки озбиљнији научни приступ, у српској књижевности веома је мали број књижевних опуса који су истражени и публиковани на овај начин. Није неопходно наглашавати да и у српској културнонационалној политици (с обје стране Дрине) овакви пројекти и овакви подухвати не налазе академско, али ни

финансијско упориште. Нарочито у Републици Српској, гдје је пријеко потребно да институти од књижевног и културног значаја најзад добију стварни статус, идентитет, буџет и научне раднике. Само планско, тимско и систематско вођење институција и пројеката може уродити плодом, неким будућим конкретним критичким и научним издањима. Евидентно је да тај енормни посао остаје у аманет млађој генерацији српских филолога и да би та генерација могла наслиједити и морала одњеговати смисао за капиталне друштвенокорисне пројекте и конкретизовати их у пракси по узору на *Целокупна дела Десанке Максимовић*, те слична до сада приређена критичка издања.

sasa.smulja@unibl.rs
andreja.maric@unibl.rs